

Statsrådet Palmes
anförande vid Skånska
partidistriktets jubileum
i Malmö den 30.10.65.

Utopier och verklighet

"Vänstern", säger den polske filosofen Leszek Kolakowski, "avsöndrar utopier som bukspottkörteln avsöndrar insulin".

Och man frågar sig: Är alltså vänsterns öde ett politiskt fantasteri, drömslott skapade vid skrivbordet, en flykt in i överklig framtid?

Nej, så menade han inte. Han menar bara att "vänstern inte kan vara utan utopier, den kan inte avstå från att ställa upp mål som för ögonblicket är omöjliga att uppnå, men som ger dagens förändringar deras mening."

Det betyder också att utopin springer fram ur ett missnöje med det bestående. En belåten utopist är en i varje fall terminologisk orimlighet.

Men visst måste utopin vara förankrad i verkligheten. Den sociala och ekonomiska strukturen måste kartläggas för att meningsfullt kunna förändras. Fördomen måste blottläggas för att skändligheten skall kunna krossas. Kunskapen om den tekniska och vetenskapliga utvecklingen ger nödvändiga utgångspunkter för en rationell framtidsbedömning.

Så kan vänsterns politik kännetecknas som en strävan till förändring, som utgår från ett förnufts- mässigt studium av verkligheten men samtidigt drivs fram av medvetna värderingar och föreställningar om ett gott samhälle.

Och där begynner "den eviga dialogen mellan den förefintliga verkligheten och den drömda", det ständiga samspel mellan idé och praktisk gärning som ger politiken dess innehåll.

X X X

Det tillhör den konventionella visdomen att svensk arbetarrörelse alltid varit fattig på utopister men rik på praktiker, att vår rörelse haft föga till övers för teoretiska spetsfundigheter men desto mera för konkret samhällsbygge.

Naturligtvis är detta till betydande del riktigt. Kontrasten framgår klar jämfört med de kontinentala socialistpartiernas ständigt lika glödande principdehatter. Vid den engelska partikongressen i Blackpool nyligen kom den långa raden av företrädare för de lokala partiföreningarna upp i talarstolen och dundrade om vad socialismen kräver av regeringen. Vid vår senaste partikongress dundrade delegaterna med samma skärpa om vad kommunerna kräver av staten.

På många sätt är den praktiska förankringen en styrka. Diskussionen inom partiet kom tidigt att få en konsekvent och målmedveten anknytning till den praktiska verkligheten. Nyligen läste jag Rickard Sandler's berömda bok "Samhället sådant det är." Boken, som första gången utkom 1910, blev nära nog obligatorisk läsning för generationer av ungdomsklubbister, gav dem den första sammanhängande bilden av det samhälle de ville förändra.

Redan i företalet skriver Sandler: "Den arbetarepublik som jag närmast vänder mig till skall kanske finna stilen matt och föga agitatorisk. Härtill vill

jag säga, att enligt min mening kräva agitatoriska fakta föga retorisk utstyrsel."

I boken finns också mycket litet om socialismens principer. Däremot marscherar otaliga siffror, diagram, figurer och tabeller fram på sidorna för att illustrera industrialiseringens, storstrejkens och massfattigdomens samhälle. Utvandringen, vår sjunkande giftermålsfrekvens, framställs som otvetydiga vittnesbörd om "olust i landet". Djärvt stigande kurvor som visar ökningen i produktionen av malm och trävaror, i fabrikernas tillverkningsvärde ger en slagkraftig bild av industrialiseringens och den nya teknikens definitiva genombrott. Med något av frenesi ger författaren siffror, många siffror om fördelning av inkomster och förmögenheter bland Sveriges medborgare.

Syftet är klart. Studiet av verkligheten ger konkret underlag för en diskussion om rätt och rättfärdighet, om jämlikhet och människors lika värde. Samtidigt kan man genom detta konkreta studium få anvisning om vägar för praktisk handling.

Sandlers bok representerar en genomgående linje i den svenska socialdemokratins syn på samhällsarbetet. En annan lika genomgående tendens kan man finna i följande: I ett tal i Lund år 1900 förklarade Hjalmar Branting "att så länge partiet består allenast av några få personer som saknar möjlighet att utöva något egentligt politiskt inflytande, ligger det i sakens natur att dess satser komma att få en mer abstrakt form och att huvudvikten skall läggas på framtidsmålet. Blir det däremot så att arbetar-

klassen börjar att få fingrarna med i samhällsmaskineriet komma en del närliggande mål till förbättring av dess ställning att framställa sig med så bjudande makt och taga så stort utrymme av tid och intresse, att de mer avlägsna komma att relativt skjutas åsido."

Arbetarrörelsen blev praktisk och pragmatisk därför att den fann sig ha så mycket att uträtta och därför att den bereddes tillfälle till en skapande gärning.

Jag skulle tro att i få andra länder har så många enskilda människor blivit så omedelbart och påtagligt engagerade i ett praktiskt samhällsbygge. Skälet torde delvis vara följande. I en demokrati är det naturligt att blickarna riktas mot parlamentet. Där utkämpas de stora politiska principstriderna. Där stiftas lagarna och fattas besluten. Parlamentet är instrument och uttryck för samhällsordningen. Resten är administration.

Sverige avviker emellertid till en del från parlamentarismens klassiska schema. Vi har fått en påminnelse härom i länsdemokratiutredningens nyligen framlagda betänkande.

1862 års kommunallagar var en frihetsförklaring mot ståndssamhälle och statlig byråkrati. Kommunerna skulle stå fria mot staten. Men det var en frihet i det lilla. Deras uppgifter var små och begränsade. De fick inte utvecklas till ett hot mot den enskilde medborgarens frihet. De fick inte ge sig in på områden förbehållna det privata näringslivet. Den snäva be-

gräsningen i samhällets handlingsmöjligheter som var en trosföreställning för 1800-talets liberalism drabbade i hög grad även den kommunala självstyrelsen.

Den stora förändringen kom i samband med välfärdspolitikens genombrott i början av 30-talet. En ny regim hade kommit till makten med nya idéer och nya program. Arbetslösheten skulle bekämpas, den sociala tryggheten förverkligas. En ny giv förbereddes inom bostadspolitiken och på skolans område. Reformförslag lades på riksdagens bord. Men hur skulle de föras ut i verket? Skulle det ske på traditionellt sätt helt genom ämbetsverk, fostrade i en gammal tids traditioner och tänkesätt?

Den nya regimen valde en annan väg. Den äldre historien ger många exempel på hur kungen när han velat få genomslagskraft för sin politik gått över stormännens huvuden direkt till folket. Här valde man att söka förankra välfärdspolitiken direkt i den kommunala självstyrelsen. Där hade arbetarrörelsen redan tidigare nått betydande framgångar. Där kunde man räkna med ett i stort mått spontant engagemang och förståelse för de nya tankegångarna och samma iver och otålighet som hos riksdagsmajoriteten att övergå från idé till praktisk gärning.

Det var en avgörande startpunkt för den väldiga expansion av den kommunala självstyrelsens omfattning och befogenheter som med dramatisk slagkraft kan utläsas ur länsdemokratiutredningens betänkande och som internationellt sett torde vara ganska unik.

I denna omständighet tror jag ligger en av många förklaringar till den svenska socialdemokratins praktiskt pragmatiska inriktning. Det har varit så oerhört många människor som för att använda Brantings ord "haft sitt finger med i samhällsmaskineriet" och de har samtidigt haft möjlighet och befogenheter att uträtta något.

I förbigående må sägas, att man här nog kan finna mycket av den ideologiska förklaringen till meningsbrytningarna i författningsfrågan. Delvis lever våra borgerliga vänner kvar i den ideologi som bar upp 1862 års kommunallagar. Man lyfter på hatten inför den kommunala självstyrelsen som demokratisk princip, men man har svårt att inse kommunernas genomgripande betydelse för samhällsordningen. Man tror på illusionen om s.k. "rena" kommunalval där de kommunala valrörelserna fridfullt och utan ideologiska övertoner skall få syssla med badhus och blomsterrabatter och föga mera. Och man erkänner endast motvilligt det samspel mellan stat och kommun på flertalet av politikens viktigaste områden som för oss är en kärnpunkt i reformarbetet och som oundvikligen måste komma till uttryck i valrörelserna. Man söker avfärda det kommunala sambandet som ett påfund. Kanske beror detta bara på en dålig verklighetsuppfattning och på en omedveten längtan tillbaka till det förflutna. Ty ytterst gäller debatten den grundläggande synen på samhällets och framför allt den kommunala självstyrelsens uppgifter och räckvidd.

Så är vi då pragmatiker. Utomlands föranleder detta stundom höjda ögonbryn. Stundom skiner ett drag av förståelse igenom. Nyligen läste jag en artikel om den svenska socialismen i en italiensk tidskrift. Författaren skildrar bl.a. kooperationens insatser för att bryta monopolen för glödlampor, galoscher och tvättmedel. Han ställer detta i kontrast med begynnelseorden i huvudresolutionen vid det italienska socialistpartiets senaste kongress som lyder så här:

"PSI är ett revolutionärt parti, som strävar mot att låta ett socialistiskt styre fullständigt avlösa det individualistiska. Metoderna bör vara absolut klassbetonade och oförsonliga." Och författarens kommentar lyder: "Hur skulle det italienska proletariatet i ljuset av dessa höga principer kunna sysselsätta sig med en så lågstående materia som galoscher."

Men betyder all denna praktik att idéerna försvinner? Vi hör ju stundom talas om att ideologierna är döda. 1907 avskaffade Dagens Nyheter helvetet, 1955 gick ideologierna över plankan.

Men attesten har fel adressat. Det är 1800-talets slutna tanke-system och grandiosa enhetsformler som motvilligt lämnar scenen - den klassiska liberalismen, den bokstavstroende marxismen etc. Vi har icke längre någon patentmedicin till lösning av alla samhällets problem. Vi tror inte längre på en ödesbestämd utveckling. Vi har icke längre någon kolartro på förnuftets oundvikliga seger i en värld som krossat så många vackra drömmar.

Naturligtvis är detta en förlust. Vi kan inte undgå att tjusas av den tankens resning och den fantasins

ljuskraft som möter i de slutna ideologierna. Och vi kan känna både beundran och avund inför de människor, som just i känslan av att medverka i en förutbestämd historisk process funnit mening och motivering för sin gärning.

Men det är samtidigt en befrielse. Den historiska erfarenheten visar klart att varje försök att påtvinga verkligheten en enhetsformel får ett drag av groteskeri och vederstygglighet och ytterst leder till hänsynslöshet mot enskilda människor. Hur många människor har svultit ihjäl som offer för den osynliga handen och den fria marknadshushållningen i den klassiska liberalismen? Hur många människor har försmäktat och försmäktat i slavläger därför att de förmenats utgöra ett hinder för ett lagbundet framåtskridande enligt en dogmatisk uttolkning av marxismen. Storinkvisitorn i Bröderna Karamasov spärrar in Jesus när denne återväner till jorden därför att denne upplevs som ett störande element för en benhård dogmatik som tillämpas i hans namn.

Men det betyder ju inte att ideologin har försvunnit som drivkraft för en politisk handling. För att än en gång återvända till Kolakowski. "Till ideologin hör den politiska och moraliska värderingen utan vilken livet ej kan tänkas. Parollen om en total befrielse från ideologin är en naiv fiktion och de, som inbillar sig att de lyckats befria sig från den, är offer för en mystifikation som själv är av ideologisk karaktär."

Socialdemokratins idéutveckling präglas av ständiga omprövningar, ständiga försök till omformuleringar

och preciseringar. Rörelsen har under årens lopp lämpat många gamla teorier och föreställningar över bord.

Men en kärna finns ständigt med i den demokratiska socialismen. Uttryckt i enkla satser: Avskyn mot klass-samhället i alla dess former och uppenbarelser, strävan till jämlikhet och hoppet om gemenskap, viljan till frigörelse på samverkans och solidaritetens grund. Det har aldrig enbart varit fråga om rationalitet och förnuft, utan också om känslor och moralisk värdering.

Nordens Karlsson skrev för några år sedan en artikel i Tiden, som slutar med dessa ord:

"Finns det i svensk arbetarrörelse ännu något av arvet från Marx och den första socialistgenerationen som bevarande^{at} sin levande kraft, ligger detta väsentligen på känslobindningens, för att ej säga den religiösa upplevelsens plan, förvissningen att utanför alla teoretiska balansnummer vara bärare av en stor och rättfärdig idé."

Så upplever vi den demokratiska socialismen.

Men idéerna är inte någonting enbart för aktiva politiker. Skall de ha genomslagskraft i den praktiska politiken måste de förankras hos människorna. Det går aldrig i längden att föra en politik som står i strid med medborgarnas värderingar.

Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg har nyligen publicerat en intressant analys av väljarnas attityder till välfärdspolitiken. Som väntat fanns det åtskilliga som var ganska obestämnda. Deras svar tycks ligga i området för "Vet inte", "Kanske", "Måhända", "Å ena sidan", "Å andra sidan". Det är ingenting märkvärdigt med det. Intressant blev det

först när några liberala tidningar därav drog slutsatsen att folket stöder mittenpolitiken. Ett "vet inte" i en gallupundersökning uppfattas med iver som ett helhjärtat stöd för folkpartiets idéer.

Undersökningen gav emellertid besked om att de flesta människor har en medveten uppfattning och att det finns klara ideologiska skiljelinjer inom väljarkåren. Undersökningen visar en påtaglig ideologisk stabilitet och en starkt positiv förankring för välfärdspolitikerna inom socialdemokratins väljarkår. De borgerliga väljarna är mera negativa. Men på den kanten är bilden starkt splittrad. Det visar sig att ca en tredjedel av folkpartiets och centerns väljarkår i sina värderingar närmast stöder högerpolitiken. Den liberala och sociala och progressiva politiken är tydligen inte särskilt starkt förankrad ens inom de egna leden. Undersökningen bekräftar ytterligare en sak. Det är inte svårt att skriva nya program. Men nog så fiffiga formuleringar ändrar inte omedelbart attityden hos de egna väljarna. Det problemet kan partierna inte undgå när och om de känner behov av att byta åsikt.

Det är lätt att säga att man vill inta en odogmatisk syn på den offentliga sektorns storlek. Men när man med benhård dogmatik i årtal har hävdats att den offentliga sektorns tillväxt är en fara för friheten, är det inte lika lätt att övertyga väljarna om att man menar allvar med omvändelsen. Det är heller inte svårt att skriva att man bör vara försiktig med generella skattesänkningar. Men när man i 20 år har

talat om för väljarna att skattesänkningen är en kungsväg till friheten, får man inte bli förvånad om de känner sig en aning förvirrade.

Trofastheten och konsekvensen när det gäller idéerna måste förenas med vad man med en aktuell term kunde kalla för trolöshet när det gäller metoderna.

Samhällsutvecklingen - tekniskt, vetenskapligt, ekonomiskt - går allt snabbare. Och politiken måste anpassas till föränderligheten. Reformen som när de genomförs upplevs som stora framsteg, kan ganska snabbt visa sig otillräckliga. Metoder som i ett skede ter sig rationella och helt i samklang med värderingarna kan i ett annat skede te sig oförnuftiga och utvecklingshämmande.

Låt mig ta några exempel.

Fattiga jordproletärer i 30-talets krissamhälle hade samma rätt att ställa krav på trygghet som arbetslösa industriarbetare. Deras trygghetskrav kunde mätas samman med det samhälleliga intresset av självförsörjning vid avspärrning. Med denna utgångspunkt formades en jordbrukspolitik. Hänsynen till den enskilda människans trygghet i det föränderliga samhället kvarstår givetvis med oförändrad styrka. Men när avspärrningsargumentet mister en del av sin bärkraft är det inte säkert att detta mål bör uppnås med en protektionism på jordbrukets område som aldrig övervägs för andra grupper i liknande läge.

En social bostadspolitik växte fram i ett samhälle som präglades av hänsynslös spekulation, erbarmlig bostadsstandard och orimligt höga hyror. Det är långt

ifrån säkert att den sociala målsättningen för bostadspolitiken i dagens samhälle bör förverkligas med metoder som ärvts från ett annat skede med andra problem.

Exemplen må räcka för att belysa att kraven på snabb anpassning av de politiska åtgärderna efter en föränderlig verklighet kommer att bli allt större. Det kan låta självklart. Men det är i praktiken svårt. Verkligheten är trög och en gång använda metoder förvandlas så lätt till ideologi. Anpassning kräver ofta ett mått av förutseende inför framtiden som vi alltför sällan besitter. Men förutsättningen för att anpassning inte skall bli anpasslighet är att idéerna och värderingarna konsekvent får bli riktmärke och drivkraft. Det finns således ett samband mellan konsekvens i värderingarna och förutsättningslös öppenhet när det gäller metoderna.

X X X

Den ideologiska medvetenheten utesluter belåtenhet och kräver ständig förnyelse.

Vi talar om det svenska välfärdssamhället. Det har givetvis sitt relativa berättigande om man ser bakåt mot vårt eget förflutna och utåt mot förhållandena i andra länder. Men det har sina risker som beskrivning av verkligheten.

Det kan bl.a. fresta någon att säga så här. Välfärdssamhället är ju uppnått. Vi har det alla rätt så bra. Klasskillnaderna är utjämnade - förkunnar Svenska Dagbladet. Vi har faktiskt råd att låta högern göra ingenting.

Men det är ju fel.

130.000 åldringar här i landet saknade 1960 varje modern bekvämlighet i sina lägenheter.

15.000 ensamstående kvinnor i Stockholm har enligt en nyligen publicerad undersökning en inkomst som inte överstiger 470 kr i månaden.

En miljon svenska löntagare får ingen ersättning de tre första sjukdagarna. Ty de klassificeras som arbetare.

Medan vi kraftigt bygger ut ungdomsutbildningen, så har 80 % av dem som idag förvärvsarbetar högst en sexårig folkskola som grund. Det fanns ingen annan att få när de var unga.

Inkomststatistiken 1963 visar att 1,2 miljoner människor har under 10.000 kr i årsinkomst, 700.000 mellan 10-15.000 kr. Åtskilliga 100.000 av dem är familjeförsörjare. Med andra ord: Det finns en stor grupp människor som i jämförelse med andra har usla inkomster som ställer dem utanför välfärdssamhällets vanligaste förväntningar.

Och mängder av unga familjer står utan en hyfsad bostad och många mentalt sjuka får inte den vård de skulle behöva.

Detta var exempel och grova och stora tal. De kan med ett minimum av fantasi brytas ner i enskilda människöden. Listan kan göras mycket lång för den, som har den nyfikenhet på faktiska förhållanden som man gärna förbinder med radikalism.

Exemplen följer ju också ett visst mönster.

De visar hur mycket av klassgränser som ännu återstår i ett samhälle där vi strävar efter jämlikhet.

De ger uttryck för oförskyllt lidande och ensamhetens misär i ett samhälle där vi strävar efter trygghet och gemenskap.

De pekar på brister i det allmännas tjänster för medborgarna i ett samhälle som vi vill bygga på samverkan och solidaritet för att lösa gemensamma uppgifter.

Och de har också att göra med samhällets sociala och ekonomiska struktur. Därmed nalkas vi ett område som alltid kommit kinderna att blossa heta. Det är när vi kommer in på frågor som aktualiserar förskjutningar i den ekonomiska makten i samhället, berör fördelningen av inkomster och förmögenhet eller påverkar den privata äganderätten som de verkligt djupgående politiska striderna i Sverige har blossat upp. Så länge folkpensionen var främst ett distributionsproblem, där pensionens höjd i första hand betingades av en bedömning av den samhällsekonomiska bärkraften i varje särskilt skede, vållade ålderstryggheten inga större principiella strider. Men när en pensionsreform förutsatte en fondbildning som starkt påverkade både fördelningen av och inflytandet över kapitalbildningen, då skallade lurarna. Enbart arbetsförmedling är inget problem. Men en arbetsmarknadspolitik som påtagligt ingrep i företagsstrukturen torde vara något helt annat. Oförtjänt markvärdestegring kan alla tycka illa om i princip. Men när man börjar nalkas praktiska åtgärder för att få bukt med denna oförtjänta värdestegring,

då börjar högern tala om att jordägarna är i fara. Det visar hur mycket som finns kvar av kapitalets och egendomens makt över människor i ett samhälle där vi vill demokrati och medinflytande.

Det nu sagda innebär ingen förnekelse av kraften och omfattningen i den samhällsomdaning som skett här i landet. På alla de punkter jag nämnt pågår ju ett fortskridande reformarbete. Inte heller ger man därmed ett finger åt en orkeslös kverulans som gnäller utan vilja och program. Men radikalismen måste alltid hämta styrka ur en analys och en kritik av de just i ögonblicket bestående samhällsförhållandena. Och det kommer alltid att finnas fog för en sådan kritik. De gamla utopisterna drömde om ett idealtillstånd, tjugusende genom sin problemlöshet men samtidigt med något av ankammens behag. Dit når vi väl aldrig. Det dynamiska, föränderliga samhället skapar ständigt nya problem eller nya förutsättningar att angripa gamla frågeställningar. Och framåtskridandets villkor förblir en otillfredsställelse med nuet.

Politiken arbetar direkt och omedelbart med verkligheten. Politikerns miljö är framför allt handling och beslut. Handlingsmarginalerna är i princip obegränsade, men i praktiken ganska snäva. Där finns de ekonomiska begränsningarna. Leon Blums regim i Frankrike brakade samman därför att man i sin reformiver sträckte sig mycket längre än det ekonomiska underlaget tillät. Där finns den ofrånkomliga trögheten innan en idé kan bli kungörelse. Och där finns det ständiga behovet av växelspel med opinionen. Politikern kan

- om han har tur - få uppleva tillfredsställelsen av det sociala framåtskridandet som en praktisk möjlighet. Men han får också bereda sig på den ständiga otillfredsställelsen att även framgången likväl bara är en skärva av allt som borde göras, i bästa fall en startpunkt men aldrig en final.

Så ligger utopien framför oss som en hägrande möjlighet som alltid måste formuleras på nytt i en ny verklighet. Men den ständiga drivkraften framåt är väl kanske vad Paul Johnson i samlingsvolymen Conviction kallade för "a sense of outrage" - skall vi säga en känslans upprördhet inför den sociala verkligheten. Det ger visionen sin mening och handlingen sin kraft.

X X X

Kontrasten mellan utopi och verklighet framstår i skärande förtvivlan när vi ser ut över gränserna.

Vår utopi är lika människovärde. Men varje dag kan vi i tidningen läsa om rasförföljelse. Vi vet att rastänkandet en gång med vederstygglighetens hela konsekvens ledde till gasugnarna i Belsen och Auschwitz. Vi vet att rastänkandet aldrig bygger på fakta, men alltid har sin rot i en strävan att försvara eller skapa sociala privilegier. Men det är fortfarande en del av vår verklighet.

Vår utopi är demokrati. Men vi vet att rätt få mil härifrån söker människor fly undan diktaturens välde. Deras enda strävan är personlig frihet och självbestämmande. Men många förgås bland minbälten

och taggtrådsstängsel. I Berlin står muren som en symbol för diktaturens förakt för den enskilda människans rätt, men också som en symbol för diktaturens oändliga maktlöshet när det gäller att vinna människornas engagemang och positiva medverkan. Det är också en del av vår verklighet.

Vår utopi är trygghet och välfärd. Ernst Michanek berättade nyligen om en stad i Tyskland, där man mitt på torget satt upp en klocka. Hungerklockan kallades den. Ty varje sekund som klockan flyttar sig framåt, dör det en människa av hunger. 86,000 om dagen, 2½ miljoner människor per år. Om detta ville man påminna medborgarna i den tyska staden.

Michanek tillade, att man också borde ha satt upp en födelseklocka. Varje sekund föds det 2 à 3 barn. Så snabbt ökar jordens befolkning att den fördubblas på 30 år. 3 miljarder i dag, 7 miljarder år 2000.

Livsmedelsproduktionen ökar alls inte lika snabbt. I många länder står den stilla eller går till och med bakåt.

I dag räcker inte födan för att försörja jordens befolkning. Likväl ökar befolkningen snabbare än livsmedelsproduktionen. Fortsätter den utvecklingen kan det endast betyda en sak: Hungern blir ändå värre, nöden ännu svårare.

Det är självklart att en sådan utveckling måste skapa social oro. I de fattiga länderna jäser det - av den förtvivlan som hungern skapar, av den hopplöshet som de ständigt svikna framtidsförväntningarna har i följe.

Mot denna bakgrund har den internationella arbetsorganisationen format följande appell till internationell solidaritet:

Fattigdomen, var den än förekommer, hotar välståndet i hela världen.

Kampen mot nöden måste föras med obeveklig konsekvens inom alla nationer och genom obrutet internationellt samarbete.

Varaktig fred kan endast byggas på den sociala rättvisans grund.

Frode Jacobsen - ledare för motståndsrörelsen i Danmark under kriget och ledare för sitt lands delegation i Förenta Nationerna - påpekar i en artikel i Politiken för några dagar sedan att det nu är rätt länge sedan den europeiska arbetarrörelsen kunde betrakta sig som en "svältens slavarmé". Sett ur ett världsperspektiv har vi blivit de välmående. Faran är att vi också skall tillägna oss de välmåendes politik och tänkesätt.

Vi kräver demokrati för oss själva, fortsätter han. Men vi tar det kanske inte så högtidligt när det är asiater som reser sig mot det jordägarnas herravälde som Europa för länge sedan har gjort revolution mot.

Vi känner fruktan inför det som stör vårt lugn, som hotar vår fred. Men om vår strävan efter lugn innebär att vi tar parti för de privilegierade mot dem, som i Afrika och Asien kräver social frigörelse, då sviker vi arbetarrörelsens grundläggande idéer.

Kriget i Vietnam, säger Frode Jacobsen, är i dag den stora faran; direkt därför att det kan bli den tändande gnistan till ett världskrig; indirekt därför att det kan gräva än djupare klyftan av misstroende mellan färgad och vit, mellan fattig och relativt välmående.

I en värld av hunger och elände söker vi efter en möjlighet att vara delaktiga, söker vägar till solidaritet.

En sådan väg är den ekonomiska hjälpen till de fattiga folken. Den hjälpen är en självklar moralisk förpliktelse, den kan bli en värdefull insats för den sociala och ekonomiska utvecklingen i dessa länder. Men det räcker ändå inte. Vi kan så att säga inte köpa oss fria från att ta ställning. Det är inte vi som kan utföra den sociala revolutionen i de fattiga länderna. Det måste de göra av egen kraft. Men vi måste ha respekt för deras rätt att själva finna sin framtid och vi måste kunna göra reda för våra grundläggande sociala attityder. De fattiga folkens nationella frigörelse hör oupplösligen samman med deras strävan till social och ekonomisk frigörelse. Den demokratiska socialismens grundläggande moraliska värderingar förpliktar oss att stå på de förtrycktas sida mot förtryckarna, på de eländigas och fattigas sida mot deras utsugare och herrar. Det är en illusion att tro att man kan möta krav på social rättvisa med våld och militära maktmedel. Självklart, kan man tycka. Den tyske generalfältmarskalken Helmuth von Moltke förklarade, att bajonetter kan användas till mycket. Dock inte till

en sak. De duger aldrig att sitta på.

Men det var tydligen inte självklart när jag för någon tid sedan uttalade dessa meningar. När fördomar är i svang kan även det självklara uppfattas som subversivt. Delar man upp världen i svart och vitt blir man vilsen när den är gråmelerad och kan låta stormaktskonflikten helt fördunkla den sociala realiteten. På mitt skrivbord växer packen av tidningsledare och partiledaruttalanden som söker antyda att jag löpt Kinas ärenden därför att jag talat om social rättvisa för Vietnams av kriget och fattigdomen plågade länder.

Till detta vill jag för dagen endast säga följande. Menar vi allvar med utopin, då måste vi våga se verkligheten, även om den är skrämmande och brutal. Det är bl.a. den första förutsättning för att verkligheten skall kunna bli en annan.

X X X

Vi kan här i landet glädja oss åt en växande internationell solidaritet, framförallt bland de unga. För dem är det en känsla av skärande kontrast. Många unga människor upplever i dag spänningen mellan nöden och eländet ute i världen och den relativa välmågan här i landet som nära nog outhärdlig. De redovisar ibland en känsla av främlingskap inför våra inhemska problem. Den stora och väsentliga utopin är freden, utjämningen mellan nationerna, solidariteten över gränserna. Det är det enda som vi verkligen borde satsa på.

Vi skall ta reaktionen på allvar, därför att den nästan alltid bottnar i en äkta känsla som anknyter till en av socialismens grundläggande visioner - internationalismen.

Jag läste nyligen en artikel av en ung författare i en av de stora stockholmstidningarna. Han hade kommit hem efter en längre tids vistelse i utlandet, i de fattiga länderna. För honom tedde sig välfärdssamhället ointressant. Vi pysslade med små och futtiga problem. Han upplevde en känsla av vantrivsel och hemlöshet, men han tillade resignerat, att han nog snart skulle trampa runt i kvarnen igen precis som alla andra.

Jag kände igen resonemanget - om jag må tillåtas redovisa en personlig erfarenhet. För rätt många år sedan var jag borta 3-4 månader på en resa i Asien - en resa bland asiater i asiatisk miljö.

På planet hem fick jag för första gången på länge tag på svenska tidningar och slog upp dem med stor spänning. Vad diskuterade man? Jo, det stora debattämnet var matförhållandena på ett hem för efterblivna barn. Jag minns inga detaljer. Men jag minns att de folkhemske ställde upp i prydliga rader. Föreståndarinnan försvarade sig och hälsovårdsinspektören förklarade sig. Socialstyrelsen utfärdade en kommuniké och någon skällde på finansministern etc. Kanske skrev Birger Norman ett vinkelskott och förmodligen klämde Göta Rosén iväg med must och mærg.

Kontrasten var stor i första ögonblicket. På näthinnan hade man bilden av de uppsvällda magarna hos svältande barn, i öronen ringde ännu de gälla ropen

från barn, som sprang efter en kvarter efter kvarter för att tigga. De skapade inga rubriker. Här skrev man spaltmeter om frågan om man satsade tio öre för litet per matportion åt barn som dock bevisligen inte svält.

Upplevelsen av skärande kontrast är förståelig. Den är ett uttryck för att världen blivit så oerhört nära och påträngande, för att vi alltid måste se vår egen gärning ur ett internationellt perspektiv, för att vi måste vara beredda att ta vårt ansvar. Men den får heller inte leda till felsslut och undanflykter. Vi får inte låta medvetandet om en värld som svälter bli ett skäl undfly de problem som ligger nära, som vi har möjlighet att omedelbart påverka och bemästra. Den stora orättfärdigheten i världen får inte bli ett skäl att tolerera den lilla orättfärdigheten i vår omgivning.

Problemet har också en vidare räckvidd. Det talas ibland om att Sverige skulle vara ett föredöme och ett exempel för de fattiga folken, att de här skulle hämta lärdomar och erfarenhet. Den tankegången håller knappast och kan tyda på högmod. Däremot har vi ett unikt tillfälle och en förpliktelse att bevisa det sociala framåtskridandets möjlighet. I alla tider har korpar kraxat och Cassandror ylat: Klassamhället är nödvändigt. Den mänskliga naturen är oföränderlig. Framsteget är en fåfänglighet och samhällsordningen en fruktlös vision. Det är bl.a. detta som av de privilegierade och deras understödjare predikas i de fattiga länderna. Vi har en chans att visa att utjämningen är en praktisk möjlighet, privilegierna en vidskepelse och att en målmedveten viljeinriktning är grundvalen

för att göra om samhället. Vi kan visa att demokrati och medinflytande i det ekonomiska livet steg för steg kan byggas ut. Vi kan demonstrera att solidaritet och hänsyn inte förslappas när välmågan stiger. Det framåtskridande jag avser mäts inte bara i antalet bilar, telefoner och kalorier utan framför allt i vår förmåga att avskaffa klassgränserna, skapa arbete, trygghet och förnuftiga mänskliga relationer.

X X X

Så talar vi om utopier. Gärna använder vi stora ord och eldande paroller. Revolutionären rider på den vita hästen i täten för massorna. Basunerna dånar.

Men tillvaron för oss människor består av enkla ting. Den enskilda människans framtidsförhoppningar är konkreta och verklighetsnära. De kretsar kring familj och bostad, utbildning och arbetsplats, fritidssysselsättningar och vardagliga relationer med omgivningen. Det är i denna tillvaro som utopierna skall bli praktisk verklighet. Det är politikens förbannelse om man ett ögonblick glömmer detta grundläggande förhållande.

Ragnar Thoursie har i en dikt för en del år sedan sökt ge uttryck för det samhälle som vi håller på att bygga, präglad av en strävan efter likhet och trygghet, men där man också söker skapa en fast känsla av mänsklig gemenskap i en värld som är så svår att förklara. Dikten heter Sundbybergsprologen. Den skildrar en arbetare på väg hem från nattskiftet på fabri-

ken, med unika och stålglastermos. "Människan, ej månen, är alltings mått vid Bällstaviken."

Dikten slutar med följande rader:

Över tidens sus i tallar, över årens flykt
på fjädermolnets vinge bred och stark,
trår från natt till dag, från nöd till
frihet från fruktan den strävan
som är lika för oss alla. En öppen stad,
ej en befästad, bygger vi gemensamt.
- Dess ljus slår upp mot rymdens ensamhet.